

**Сталінградська епопея.
Свідчення
генерала-фельдмаршала
Фрідріха Паулюса**

Анотація

Укладач книги історик Вальтер Герліц представив нотатки з особистого архіву Паулюса, в яких фельдмаршал описує свою діяльність у Генеральному штабі сухопутних військ на посаді командувача 6-ї армії. Великий інтерес представляють записи про підготовку операції «Зеелеве» і про тактичні навчання в процесі розробки плану «Барбаросса». Крім того, Герліц доповнив книгу матеріалами з історії Сталінградської битви. Серед них переговори по телетайпу і записи офіцерів вермахту (фельдмаршала фон Бока, генерал-полковника Ріхтгофена, генераллейтенанта Артура Шмідта та інших).

ПІД РЕДАКЦІЄЮ В. ГЕРЛІЦА

СВІДЧЕННЯ
ГЕНЕРАЛА-ФЕЛЬДМАРШАЛА
ФРІДРІХА ПАУЛЮСА

СТАЛІНГРАДСЬКА ЕПОПЕЯ

Видавничий дім
«С К І Ф»
Київ — 2025

УДК 63.3(0)62
С 76

Paulus uno Stalingrad
LEBENSWEG UND NACHLASS DES
GENERALFELDMARSCHALLS HERAUSGEGEBEN
VON WALTER GORLITZ

Переклад українською — *Степан Ратушняк*

Сталінградська епопея. Свідчення генерала-фельдмаршала Фрідріха Паулюса.
С 76 / Під редакцією В. Герліца. — Київ: Видавничий дім «С К І Ф», 2025. — 500 с.

ISBN 978-966-370-255-1

Укладач книги історик Вальтер Герліц представив нотатки з особистого архіву Паулюса, в яких фельдмаршал описує свою діяльність у Генеральному штабі сухопутних військ на посаді командувача 6-ї армії. Великий інтерес представляють записи про підготовку операції «Зеелеве» і про тактичні навчання в процесі розробки плану «Барбаросса». Крім того, Герліц доповнив книгу матеріалами з історії Сталінградської битви. Серед них переговори по телетайпу і записи офіцерів вермахту (фельдмаршала фон Бока, генерал-полковника Ріхтгофена, генерал-лейтенанта Артура Шмідта та інших).

ISBN 978-966-370-255-1

© Видавничий дім «С К І Ф», 2025.

ЗАМІСТЬ ВСТУПУ

Назва міста Сталінград стала для кожного німця символічним поняттям. Сталінградська битва — найсуперечливіша кампанія Другої світової війни. У багатьох дискусіях, що стосувалися загибелі 6-ї армії, в дискусіях, в яких сторони сперечалися, рухомі скоріше високими або низькими мотивами, ніж знанням фактів, особливе значення з цілком зрозумілих причин відводиться поведінці мого батька, генерал-фельдмаршала Фрідріха Паулюса. Він був командувачем 6-ї армії. Весь час, що минув після війни, не вщухає нещадна критика на його адресу. У зв'язку з цим незаперечно необхідність розібратися в причинах важкої поразки, справедливо оцінити її неминучість і провину конкретних людей. Цього не було зроблено в жодному з романів, спогадів і «оглядів документів і фактів», що вийшли після війни. Всі ці писання породили лише легенду про Сталінград, але вони абсолютно марні як джерела історичного дослідження.

Попри те, що під час літньої кампанії 1942 року я служив офіцером в одному з танкових полків 6-ї армії, на підставі особистих спогадів я нічого не можу повідомити про події, що відбувалися в котлі, оскільки незадовго до початку Сталінградської операції був поранений і відправлений до госпіталю. Подібно до багатьох товаришів по службі, солдатів і офіцерів, які опинилися в оточенні, я пережив крах 6-ї армії, перебуваючи на батьківщині. Але я ніколи не забуду той різкий контраст між ні про що не говорячими або вводячими в

оману офіційними повідомленнями і розповідями добре поінформованих високопоставлених чиновників, а також свідків, які вирвалися з котла. Чим темнішими здавалися мені тоді події, тим більше згодом було бажання досконально в них розібратися і з'ясувати правду.

Мені дуже добре відомо про ту гіркоту, яку після звільнення з радянського полону довелося пережити моєму батькові через легковажність і упередженість, з якими часто судили про події 1942—1943 років. Батьком рухала не турбота про власну славу; його мучило питання про те, наскільки німецький народ може правильно зрозуміти історію Другої світової війни, якщо охоче задовольняється легендами і сенсаційними статтями?

У тих бесідах, які я вів у Дрездені з батьком після його повернення в 1953 році з полону, він постійно говорив про свою відповідальність за війну проти Радянського Союзу взагалі і за Сталінградську битву зокрема, як і про намір написати про це. Втіленню цього задуму завадили тяжка хвороба і рання смерть.

В ім'я дослідження і з'ясування історичної правди я вважаю виправданою публікацію нотаток, написаних батьком у полоні. У 1953 році, після звільнення з полону, він зміг привезти ці записки з собою до Дрездена. Частина цих записок він читав мені з 1953 по 1956 рік, під час наших зустрічей і бесід. Решту я виявив лише після його смерті 1 лютого 1957 року.

Я впевнений, що ця книга проллє світло на деякі важливі, але раніше невідомі факти. Ніхто більше, ніж я, не зацікавлений у детальному критичному розборі книги. У ній ви навряд чи знайдете остаточні судження.

Кожен повинен зробити з книги свої висновки, спираючись на власні судження про дії представлених у ній особистостей. Тут ви не знайдете виправдань, вони були не в дусі

мого батька. Понад усе він ставив обґрунтування історичної правди, вважаючи саме це своїм непорушним обов'язком. Я передаю книгу читачам на знак поваги до пам'яті солдатів і офіцерів 6-ї армії.

Е.А. Паулюс

Фірзен, Рейн-Вестфалія

Частина перша ФРІДРІХ ПАУЛЮС

Те, що сьогодні здається правдою,
завтра виявиться брехнею,
Вгору по річці ти йди, до витoku, що тече з гір.
У пошуках правди не можна боятися бездоріжжя,
Правда стає правдою завжди з певного часу.

Ці старомодні віршовані рядки ми знайшли в коричневій записній книжці, якою в радянському полоні користувався генерал-фельдмаршал Фрідріх Паулюс. Він записав їх своїм характерним чітким почерком, але не вказав джерело¹. Над віршами напис: «Необхідні твердження». Нижче приписка «(Автор невідомий)». Потім йдуть дві цитати (з «Вільгельма Мейстера» Гете і Гомера), а потім коротке зауваження з приводу Сталінградської битви².

Над цими віршами невідомого автора можна було б з повним правом поставити ім'я самого Фрідріха Паулюса. Вони виражають суть людини, яка все своє життя намагалася якомога більш ґрунтовно, ретельно і акуратно все зважити, щоб чинити настільки правильно, наскільки це доступно людському духу. Природні схильності, доля і обставини склалися так, що ця людина стала солдатом, офіцером, генералом і командувачем армії. Іронія долі: він міг би стати зразковим головою земельного верховного суду, зразковим суддею, що володіє тією об'єктивністю, яка колись відрізняла імперський

суд Лейпцига. Це зауваження добре узгоджується з тим фактом, що Фрідріх Паулюс колись короткий час вивчав право в Марбурзькому університеті.

Нове офіцерство

У старій бранденбурзькій і прусській армії з часів покійного Дерфлінгера (1606—1695, фельдмаршал Бранденбурга. — *Ред.*) постійно підтверджувалося прислів'я, згідно з яким доблесні й обдаровані солдати, незважаючи на своє просте походження, «носять у ранцях маршальські жезли». Можна, взагалі, стверджувати, що суспільне коло, з середовища якого поповнювався командний склад пруссько-німецьких збройних сил, був за часів Бісмарка і Вільгельма більш вузьким і замкнутим, ніж у старі часи, коли великий Фрідріх II говорив, що у кожного солдата є *fortune* і дар цей повинен отримати нагороду ще за життя солдата.

Нижня межа пролягала через прошарок освіченого або заможного бюргерства. Власник магазину, будь то кондитерська, м'ясна або винна крамниця, міг стати господарем великого і солідного торгового підприємства, яке приносило б йому більше грошей, ніж мав який-небудь юнкер в Померанії або Бранденбурзі, — але він не міг стати офіцером резерву. Сумнівно, щоб і його сини змогли стати офіцерами. Ця обмеженість і замкнутість касти командирів могла, певною мірою, знаходити виправдання в епоху невеликої сухопутної армії і необмеженої влади вищої аристократії, але час, як відомо, не стоїть на місці, і соціальний порядок нехай повільно, але змінювався. У роки, що передували Першій світовій війні, в дебатах, що розгорнулися з приводу поставленого перед Генеральним штабом завдання збільшення чисельності армії, військовий міністр генерал фон Хееринген стверджував, що

збільшення чисельності армії «знищить» офіцерський корпус. Ця полеміка ознаменувала час, коли починалася офіцерська кар'єра Фрідріха Паулюса.

Паулюси і Розетті-Солеску

Фрідріх Вільгельм Ернст Паулюс народився 23 вересня 1890 року о 21 годині 30 хвилин, в громаді Брейтенау-Гершаген, в будинку номер 95а. Його батько, Ернст Паулюс, був на той час касиром виправної установи, або, висловлюючись більш сучасною мовою, бухгалтером-бухгалтером виправно-трудового будинку. Мати, Берта, уроджена Неттельбек, була дочкою старшого інспектора і керуючого тим же виправним закладом Фрідріха Вільгельма Неттельбека, який став хрещеним батьком онука, хрещеного в євангелічній церкві 16 листопада 1890 року. Брейтенау, який у колишні часи в списках особового складу армії іменувався Брейденау, був розташований в окрузі Мельзунген провінції Гессен-Нассау (нині в складі землі Гессен. — *Ред.*). Це була стара область герцогства Гессен-Кассель, анексованого в 1866 році і приєднаного указом Бісмарка до Пруссії. Під час правління націонал-соціалістів, поки командувач 6-ї армії генерал Паулюс був улюбленцем фюрера і рейхсміністра пропаганди доктора Йозефа Геббельса (недовгим був той медовий місяць!), говорилося, що в жилах генерал-фельдмаршала «тече найкраща кров гессенських селян...»³.

Згідно з усною сімейною традицією, родина Паулюс здавна жила в Гессені. Знову ж таки, за сімейною переказкою, вони були нащадками французьких гугенотів. Доказів цьому немає! Їх так само мало, як і свідчень того, що Неттельбеки — вихідці з Голландії, як вони самі вважали, так само як і немає

жодних підтверджень того, що ця родина має якесь відношення до славетного захисника Кольберга Йоахіма Неттельбека.

У XIX столітті один із предків Паулюса був бургомистром у Лорі. Паулюси були дрібними сільськими господарями, вчителями, керуючими млинами, чиновниками середнього рангу, як Ернст Паулюс. За своїм статусом родина належала до дрібної буржуазії та заможного селянства. Представники цього роду відрізнялися солідною зовнішністю. Дядько фельдмаршала мав прізвисько Міцний Дуб. Двоюрідний брат фельдмаршала під час останньої війни був пастором у Гес-сіш-Ліхтенау. Збереглися його листи до знаменитого родича⁴.

Ернст Паулюс все своє життя був державним службовцем. У 1904 році він був призначений земельним касиром і бухгалтером в Кассель, потім сім'я жила в Марбурзі (Марбург-ан-дер-Лан), на Шваналлее, будинок 37. У шлюбі з Бертою, уродженою Неттельбек, родина якої походила з околиць Золінгена в Рейн-Вестфалії (один з центрів металообробки в Рурі), у Ернста народилося троє дітей: два брати, Фрідріх і Ернст Паулюс, яких життя розвело далеко в різні боки, і дочка Корнелія (Неллі), яка не вийшла заміж і залишилася бездітною. Про батька, Ернста Паулюса, не можна сказати нічого особливо примітного. Він був сумлінним державним службовцем і людиною, яка за своєю природною скромністю знала, які межі їй не дозволено переступати. Про його дружину відомо⁵, що вона була «мила, тиха і терпляча жінка, яка багато пережила в житті, але ніколи не скаржилася на свої страждання».

Тим, хто хоче поцікавитися солдатськими традиціями цього роду з Гессена, далекого від прусської войовничості і який йшов на службу до наймилостивішого гессенського курфюрста тільки проти волі, можна вказати на діда по материнській лінії, який був лейтенантом у королівській прусській армії (згідно з досить хитким сімейним переказом).

Фрідріх Вільгельм Неттельбек з Гейленбаха в окрузі Золінген (Рейн-Вестфалія) служив у престижному 8-му Шлезвізькому драгунському полку, дослужився до вахмістра і був звільнений у відставку, як почесний «дванадцятирічник». Після звільнення з армії він почав працювати в пруському тюремному управлінні, де дослужився до посади інспектора. Сумлінний пруський інспектор був направлений до колишнього курфюршества Гессен для реорганізації виправної установи в Цигенхайні. Мабуть, Неттельбек виявився старанним чиновником. У всякому разі, начальство цінувало його дуже високо. Одруження на дочці службовця середньої ланки з того ж середовища було цілком, так би мовити, в традиціях того чиновницького стану, без якого немислима прусська монархія.

Прославившись пізніше син народився в той час, коли цей суспільний прошарок нижчого і середнього чиновництва був готовий отримати нове становище в державі. Фрідріх Паулюс навчався в Касселі в гімназії імператора Вільгельма і в 1909 році склав іспити на атестат зрілості. У випускному свідоцтві сказано, що абітурієнт Паулюс бажає присвятити себе військово-морській кар'єрі.

Молодий імперський військово-морський флот повинен був відкрити перед Німеччиною вікно у великий світ. Але прагнення сина скромного службовця виявилось надто оптимістичним. Військовий флот, новий рід військ армії, створювався при ретельному і прискіпливому відборі офіцерських кадрів. Кандидатів відбирали за старою прусською традицією. Син якогось дрібного гессенського чиновника був невідповідною кандидатурою. Ручанням за вступ до військово-морського училища мало бути або знатне походження, або багатий батько з титулом не нижче комерційного радника!

Фрідріха Паулюса не прийняли — і це попри зовнішні дані юнака та його явні задатки і здібності. Ми не маємо жодних свідчень про те, як на нього вплинула ця невдача. Однак немає сумнівів, що усвідомлення приналежності до того покоління і до того суспільного прошарку, якому належало завоювати і утримати місце під сонцем, сильно вплинуло на життєві установки молодого Паулюса. Наприклад, психологічно не можна знайти іншого пояснення, чому ця дуже красива від природи людина (пізніше товариші жартома називали його «лордом» або «сексуальним майором») надавав такого великого значення своєму зовнішньому вигляду, бездоганності форми і неухильному дотриманню висоти підворотника і довжини манжет. Навіть дружина і діти, при всій їхній любові, не могли без прихованої посмішки дивитися на цю рису Паулюса.

Фрідріх Паулюс, не прийнятий до військово-морського училища, вирішив вступити на юридичний факультет Марбурзького університету, де навчався протягом зимового семестру 1909/10 року⁶.

Але всіма своїми думками, всім серцем молодий Фрідріх Паулюс прагнув до військової кар'єри. Армія потребувала офіцерів. Бути офіцером сухопутних військ було трохи менш почесно, ніж служити у військово-морському флоті. І якщо поповнення офіцерського корпусу стало неминучістю, то стара держава, монархія, цілком розумно вирішила звернутися до того суспільного прошарку, з якого за традицією виходили чиновники і вірні обов'язку державні службовці.

18 лютого 1910 року студент юридичного факультету вступив на військову службу в якості фанен-юнкера 111-го піхотного полку маркграфа Людвіга-Вільгельма (3-я Баденська дивізія), розквартированого в Раштатте (на південь від Кар-

лсруе, Баден-Вюртемберг). У прусській армії було прийнято задирати носа перед полками з «великими порядковими номерами», де офіцерами були вихідці з буржуазного стану. Однак Баденський полк, що носив ім'я знаменитого полководця часів війни з турками, часів, коли за імператора і імперію боровся сам принц Євгеній Савойський, існував уже сімдесят п'ять років і користувався в Бадені заслужено високою репутацією.

Фенріх з Кургессена (тобто Гессен-Касселя. — *Ред.*), що став прусською провінцією (округ Кассель прусської провінції Гессен-Нассау. — *Ред.*), вступив до полку, який, згідно з баденсько-пруською військовою угодою, був розгорнутий у XIV армійський корпус прусської армії. Кар'єра Паулюса була типовою для прусського офіцера: 18 лютого 1910 року він став фанен-юнкер, 18 жовтня 1910 року — фенріхом; після цього він був направлений до військового училища в Енгерсі, розташованого в старому, побудованому ще архієпископом Тріра графом Філіпом Вальдердорфом, замку, і в серпні 1911 року отримав звання лейтенанта⁷.

Ця кар'єра в військовому відношенні менш цікава, ніж в особистому. У полку служили двоє молодих румунів, брати Єфрем і Костянтин Розетті-Солеску, сини колишнього генерального консула Королівства Румунія Олександра Розетті-Солеску (1859—1910) і його дружини Катерини, уродженої Германі (1863—1940). Олександр Розетті-Солеску перебував на дипломатичній службі молодого Королівства Румунія. Його брат Георге довгий час був румунським посланником у Петербурзі, де одружився на російській жінці з русифікованих німців із родини придворних, Ользі фон Гірсе.

Олександр, великий румунський землевласник, внаслідок несприятливих обставин втратив більшу частину своїх володінь і віддалився в маєток Копачені у Валахії. Його дружина, що походила із знатного сербсько-македонського роду,

розлучилася з чоловіком і разом з п'ятьма дітьми — двома синами і трьома дочками — переїхала до Німеччини. З собою вона взяла рекомендаційні листи королеви Румунії Єлизавети, дружини короля Карла I (Кароля) з династії Гогенцоллернів-Зігмарінгів, уродженої принцеси цу Від, до двору великого герцогства Баденського. Велика герцогиня Луїза була дочкою імператора Вільгельма I. Сім'я Розетті-Солеску була відразу ж прийнята при дворі, як рівна.

Під час відпустки фенріх Фрідріх Паулюс випадково познайомився зі старшою сестрою своїх румунських товаришів по службі, Оленою Констанцією Розетті-Солеску, якій тоді було двадцять один рік. Знайомство відбулося в Раумюнцах, в Шварцвальді. 4 липня 1912 року молодий, сліпуче-красивий лейтенант одружився з прекрасною румунською бояришнею⁸.

Це був незвичайний шлюб для обох сторін. Німецький лейтенант обрав собі дружину з вищого прошарку румунської аристократії.

Неймовірно горда, вихована в феодально-патріархальних балканських традиціях, колись казково багата Катерина Розетті-Солеску, ймовірно, спочатку дивилася на лейтенанта з бюргерської родини з презирливим скепсисом. Правда, цей піхотний лейтенант був удостоєний дружби її синів, яких вона віддала в німецьку армію, бажаючи, щоб вони пройшли прусську виучку.

Сім'я тещі Фрідріха Паулюса, Германі, згідно з легендою, вела своє походження від Германа, племінника імператора Юстиніана (р. 482 або 483, правив у 527— 565 роках). Сім'я володіла замком Леурдені в Валахії. Батько Катерини був сербським полковником, його мати походила з сербської королівської родини Обренович. Що стосується Розетті-Солеску, то, згідно з їхніми власними сімейними переказами, вони належали, поряд з родом князів Маврокордато, до най-

давнішої і найзнатнішої аристократії Молдови і Валахії. За часів боярина (князя) Олександра Кузи (нар. 1820, у 1859—1866 роках господар Молдови і Валахії, поведений, пом. 1873) з цих двох князівств виникла нова Румунська держава. Князь Куза (князував під ім'ям Олександра-Іоанна I), який раніше був володарем Галаца, одружився з Оленою Розетті-Солеску, двоюрідною бабусею юної дружини лейтенанта Паулюса. Прабабуся ж її походила з князівського дому Стурдза, представники якого не раз були господарями Молдавії за часів османського панування.

Таким чином, Розетті, які, імовірно, наприкінці Середньовіччя переселилися до Румунії з Генуї, де розділилися на дві гілки (Розетті-Солеску — за назвою родового маєтку Солесті поблизу Ясс, та Розетті-Тетзяну з Бакеу), належали до нечисленного, багатого аж до початку XX століття землевласницького прошарку румунської знаті. Селянська війна в Румунії 1906—1907 років і аграрна реформа, що послідувала за нею, знищили економічну основу панування аристократії — латифундії. Але, попри це, такі родини, як Розетті, Стурдза, Гіка, Кантакузіни, відігравали провідну роль в країні до вступу в неї Червоної армії в 1944 році.

Шлюб з Оленою Констанцією Розетті-Солеску, яку в родині ласкаво називали Кока, мав великий вплив не тільки на суспільне становище майбутнього фельдмаршала. Цей шлюб мав велике значення ще й у тому, що доля вирішила, що під час Другої світової війни Паулюс близько зіткнувся з румунською армією. Шлюб не тільки ввів Паулюса в коло аристократії старої Європи, яка переживала свій занепад. Цей шлюб надав приватному життю Паулюса характер, не властивий німецькому офіцерству. Паулюс зіткнувся — і про це ще йтиметься — в умовах Третього рейху під владою народного трибуна Гітлера з невикорінним аристократичним

скепсисом щодо плебея, який зневажив Бога, право і природний соціальний порядок.

Олена Констанція Паулюс народилася 25 квітня 1889 року на вулиці Віссаріона в Бухаресті. Свідком був князь Кантакузін. Їй судилося стати чудовою жінкою — не тільки завдяки високому походженню, а й природному розуму. У дитинстві вона виховувалася на французький манер у монастирі Сіонської Богоматері в Константинополі і, коли вони з матір'ю переїхали до Німеччини, говорила французькою набагато краще, ніж німецькою. Дівчина всією душею прив'язалася до нової батьківщини, відвідувала привілейований Вікторіанський ліцей в Карлсруе, що перебував під заступництвом старої великої герцогині Луїзи, і, як і вся її родина, була з пошаною прийнята в придворних колах Карлсруе. Навпаки, її мати до самої своєї смерті в 1940 році ставилася до Німеччини досить прохолодно, попри те, що обидва її сини — Єфрем і Костянтин під час війни воювали за рейх. Мати з трудом змиралася з демократизацією всіх сторін суспільного життя.

Шлюб з німецьким офіцером із простої буржуазної родини встояв, попри всі бурі, що сколихнули ту бурхливу епоху. У родині народилося троє дітей: дочка Ольга (1914), яка пізніше вийшла заміж за барона фон Кутцшенбаха, і брати-близнюки — Фрідріх та Ернст Олександр (1918). Обидва стали офіцерами і воювали під прапорами Третього рейху. Капітан Фрідріх Паулюс загинув у лютому 1944 року в бою поблизу Анцио і Неттуно в Італії, а капітан Ернст Олександр Паулюс, якому пророкували блискучу кар'єру в Генеральному штабі, пережив кінець війни, перебуваючи в ув'язненні за приналежність до родини фельдмаршала, який перебував у радянському полоні і в 1944 році публічно виступив проти Гітлера. Олена Констанція Паулюс, яка померла в Баден-Бадені в 1949 році, з презирством повернулася спиною до геста-

півців, які прийшли до неї додому і вимагали відмовитися від прізвища засудженого фюрером зрадника. Але з голови Олени Констанції не впало жодного волоска — це сталося пізньої осені 1944 року — стара Румунія агонізувала, а гітлерівський режим вже був позначений печаткою смерті⁹.

Світова війна 1914—1918 років

1914 року, року початку світової війни, якій судилося зруйнувати стару Європу, лейтенант Фрідріх Паулюс зустрів ад'ютантом 3-го батальйону піхотного полку маркграфа Баденського Людвіга-Вільгельма. Командиром полку був полковник Оскар фон Лорне фон Сент-Анж, який став у Третьому рейху генералом поліції. Походив полковник із родини французьких емігрантів, які втекли з Франції в 1789 році і вступили на службу при дворі Бадена. Командиром батальйону був майор Гофмейстер. У складі батальйону були 9, 10, 11 і 12-а роти. Командиром 10-ї роти був капітан Йоганнес Бласковіц¹⁰, син пастора зі Східної Пруссії, який пізніше став генерал-полковником, з яким Паулюса згодом пов'язувала багаторічна дружба. У 9-й і 10-й ротах служили родичі Паулюса, Костянтин і Єфрем Розетті-Солеску. Після параду, одягнений у сірі польові мундири, полк 6 серпня 1914 року відправився на фронт¹¹.

В історії полку зазначено, що восени 1914 року лейтенант Паулюс захворів на запалення лобових пазух і під час хвороби його обов'язки виконував шурина — Єфрем Розетті-Солеску. Такі захворювання, як це, і дизентерія, що приєдналася пізніше на Близькому Сході, зробили вразливим здоров'я цілеспрямованого, старанного і вмілого офіцера. З тих пір Паулюсу доводилося з великою обережністю ставитися до свого фізичного

стану. Правда, в серйозні моменти він завжди забував про здоров'я, бо завжди ставив справу понад усе на світі.

Для всього послужного списку Паулюса характерний той факт, що вже під час Першої світової війни він знайшов найкорисніше застосування на посаді ад'ютанта, а потім у Генеральному штабі. Це свідчить про те, що він завжди був знаючим і високо шанованим помічником своїх командирів і начальників¹².

1915 рік застає обер-лейтенанта Паулюса в елітних військах, у 2-му пруському єгерському полку, що входив до привілейованого Альпійського корпусу. У той час Паулюс був офіцером з особливих доручень при штабі полку. Командиром полку був полковник герцог Ернст фон Саксен-Мейнінген, мрійливий, не зовсім від світу цього пан, який після війни забув про свою кар'єру гвардійського офіцера, став художником і одружився на жінці невисокого походження¹³. Полковим ад'ютантом був обер-лейтенант Вальтер Крюгер, який пізніше став шефом освітнього відділу СА, — вельми молодикуватий хвалькун і бахвал. Основне навантаження лягало на офіцера з особливих доручень. У всякому разі, герцог віддавав йому перевагу перед ад'ютантом¹⁴. До позитивних рис Паулюса можна було віднести сумлінність, вміння поводитися з начальниками і вміння пристосовуватися до мінливих обставин.

Уже тоді йому була на роду написана кар'єра в Генеральному штабі. Власне, цей типовий син нового покоління, представники якого хлинули в офіцерську касту, був самою долею призначений (частково завдяки такій зовнішній події, як одруження на представниці аристократичного роду) увійти в старий, але здатний до регенерації офіцерський прошарок, який, втім, ніколи не втрачав аристократичного відбитку.

У туманні вересневі дні 1918 року Паулус, який вже став на той час кавалером Залізних хрестів 1-го і 2-го класу, був призначений капітаном. У той час він проходив службу в якості представника Генерального штабу в 48-й резервній дивізії Західного фронту. До цього, в 1917 році, Паулус вже служив в штабі Альпійського корпусу. За чотири роки до цього він пережив переможний наступ на Західному фронті, близько познайомився з війною під Верденом і в Румунії. До нього можна було б з повним правом віднести слова, сказані пізніше генералом фон Сектом: той, хто знає, що таке війна, ніколи не побажає її повернення...

Капітан Паулус — для нього, гессенця, ніяк не підходить найменування королівсько-пруського капітана, тим більше що він служив у Баденському полку, та й ніяких свідчень свого ставлення до успадкованого суспільного ладу не залишив — пережив і революцію 1918 року. Ми не знаємо, які почуття він відчував від поразки, від втечі Верховного головнокомандувача — німецького імператора і короля Пруссії.

Паулус охоче сідав за письмовий стіл для розробки військової науки і військової методики і виявляв у цьому себе дуже ґрунтовним і навіть занадто ґрунтовним трудівником, але він ніколи не був великим любителем писати листи і вести щоденники. Ця людина, яка звикла тричі зважувати можливості, перш ніж прийняти рішення, не звикла виставляти напоказ свої найпотаємніші думки і почуття. Це прикрашає сталінградського фельдмаршала, але дуже прикро для історичного дослідження!

Зміст

ЗАМІСТЬ ВСТУПУ	3
ЧАСТИНА ПЕРША	
ФРІДРІХ ПАУЛЮС	6
НОВЕ ОФІЦЕРСТВО	7
ПАУЛЮСИ І РОЗЕТТИ-СОЛЕСКУ	8
СВІТОВА ВІЙНА 1914—1918 РОКІВ	16
РОКИ РЕВОЛЮЦІЇ	19
РЕЙХСВЕР І СУХОПУТНІ СИЛИ, БУДІВНИЦТВО ТАНКОВИХ ВІЙСЬК ...	23
ПАУЛЮС І ГІТЛЕР	31
ДРУГА СВІТОВА ВІЙНА. РЕЙХЕНАУ	34
У ШТАБІ 6-Ї АРМІЇ	38
ЗАСТУПНИК НАЧАЛЬНИКА ГЕНЕРАЛЬНОГО ШТАБУ	39
МІСІЯ В АФРИЦІ	45
ПРОТИ НЕЛЮДСЬКИХ НАКАЗІВ	49
У СТАВЦІ ФЮРЕРА І НА ФРОНТІ 1941 РІК	52
КОМАНДУВАННЯ 6-Ю АРМІЄЮ	64
ОБОРОННІ БОЇ СЕРЕД СНІГУ ТА ЛЬОДУ	72
ПОВЧАЛЬНА КРИЗА: БИТВА ПІД ХАРКОВОМ	76
НАСТУП НА СТАЛІНГРАД	80
НОВИЙ ВЕРДЕН	86
У КОТЛІ: ПОКІРНИСТЬ ЧИ НЕПОКОРА?	94
РІШЕННЯ НА РІЗДВО (1942)	101

ЖЕРТВА.....	109
КАПІТУЛЯЦІЯ.....	111
КРИЗА ДОВІРИ.....	113

ЧАСТИНА ДРУГА

ДОКУМЕНТИ.....	115
-----------------------	------------

РОЗДІЛ 1

ГІТЛЕР І АНГЛІЯ: ОПЕРАЦІЯ «ЗЕЛЕВЕ» («МОРСЬКИЙ ЛЕВ»)..	115
---	-----

РОЗДІЛ 2

МІЦЬ РОСІЇ — ВЕЛИКА НЕВІДОМА ВЕЛИЧИНА... «БАРБАРОССА»: ШТАБНА ГРА І РОЗГОРТАННЯ ВІЙСЬК НА СХОДІ...	126
---	-----

РОЗДІЛ 3

ЗАСТУПНИК НАЧАЛЬНИКА ГЕНЕРАЛЬНОГО ШТАБУ В 1941 РОЦІ. ЗАМІТКИ І ЛИСТИ.....	157
--	-----

РОЗДІЛ 4

НАСТУП НА СТАЛІНГРАД.....	185
---------------------------	-----

ДОДАТОК

ДОКУМЕНТИ ДО РОЗДІЛУ «НАСТУП НА СТАЛІНГРАД».....	217
---	-----

РОЗДІЛ 5

СТАЛІНГРАДСЬКИЙ КОТЕЛ (ЧАСТИНА ПЕРША) — ПРОРИВ АБО ДЕБЛОКУВАННЯ? З 19 ЛИСТОПАДА ПО 12 ГРУДНЯ 1942 РОКУ	257
--	-----

РОЗДІЛ 6

БИТВА В СТАЛІНГРАДСЬКОМУ КОТЛІ (ЧАСТИНА ДРУГА) — ПРОРИВ АБО ЖЕРТВА? З 12 ГРУДНЯ 1942 РОКУ ДО 2 ЛЮТОГО 1943 РОКУ.....	307
--	-----

ЗАКЛЮЧНЕ СЛОВО ГЕНЕРАЛ-ФЕЛЬДМАРШАЛА ПАУЛЮСА. РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ І ВИСНОВКИ	344
---	-----

ПІСЛЯМОВА.....	349
----------------	-----

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ.....	355
------------------------	-----

ВИНОСКИ.....	356
--------------	-----

ХУДОЖНЄ ВИДАННЯ

Під редакцією В. Герліца

СТАЛІНГРАДСЬКА
ЕПОПЕЯ
СВІДЧЕННЯ
ГЕНЕРАЛА-ФЕЛЬДМАРШАЛА
ФРІДРІХА ПАУЛЮСА

Переклад українською — *Степан Ратушняк*

Підписано до друку 17.08.2025 р. Формат 60х84 1/16.
Друк цифровий. Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Ум. друк. арк. 31,5. Тираж 300 прим.

ТОВ Видавничий дім «СКІФ»

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції ДК № 581 від 03.08.2001 р.

Книги, які можуть вас зацікавити

[Політична ризикологія](#)

Перейти до галузі права
Військове право

Перейти на сайт →